

Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 7, Haziran/June 2026, ss. 85-96.

Geliş Tarihi–Received Date: 24.04.2026

Kabul Tarihi–Accepted Date: 08.06.2026

Derleme Makalesi – Review Article

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21065219>

ABDAL MUSA SULTAN DAĞLARI NASIL YÜRÜTTÜ?

"Abdal Musa Sultan, how did he make the mountains walk?"

Alırıza ÖZDEMİR*

ÖZ

Bu çalışma, *Abdal Musa Sultan Velayetnamesi*'ni dağ metaforu ekseninde inceleyerek eserin Türk mitolojisi ve İslami kaynaklarla (Kur'an-ı Kerim ayetleri) olan teolojik ve kültürel paralelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. *Velayetname*'de yer alan üç farklı menkıbeden hareketle; dağların canlı ve irade sahibi varlıklar olarak sunulması, yürüme/hareket etme yetileri ile koruyucu ve yardımcı vasıfları analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, eserde işlenen dağ motifinin Türklerin İslamiyet öncesi dönemdeki "dağ iyisi" ve "dağ ata" inanışlarıyla birebir örtüştüğünü göstermektedir. Aynı zamanda bu tasavvurların, Kur'an-ı Kerim'de dağların emaneti yüklenmekten kaçınması, Allah'ı tesbih etmesi, bulutlar gibi hareket etmesi ve birer barınak olarak sunulması yönündeki ayetlerle derin bir uyum içinde olduğu tespit edilmiştir. İnceleme, incelenen iki köklü kaynağın bir çelişki yaratmaksızın ortak bir anlam dünyasında başarıyla bütünleştiğini kanıtlamaktadır. Sonuç olarak velayetnamelerin, Türk dünya görüşü ile İslam teolojisini çatışmacı değil, birbirini besleyen ve uzlaştıran bütüncül bir yapıda harmanlayan kıymetli birer kültürel vesika olduğu anlaşılmaktadır. Eser, barındırdığı diğer mitik unsurlarla gelecekteki akademik çalışmalara da ışık tutacak zenginliktedir.

Anahtar Kelimeler: Abdal Musa Sultan, Velayetname, Dağ Metaforu, Türk Mitolojisi.

ABSTRACT

This study examines the *Velayetname of Abdal Musa Sultan* through the axis of the mountain metaphor, aiming to reveal its theological and cultural parallels with Turkish

* Bilim uzmanı. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Ankara/Türkiye. e-posta: etnojenez@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-9046-3169.

mythology and Islamic sources (Quranic verses). Based on three different narratives in the velayetname, the presentation of mountains as living beings with volition, their ability to walk/move, and their protective/helping attributes are analyzed. The findings demonstrate that the mountain motif in the work directly overlaps with the pre-Islamic Turkish beliefs of “mountain spirit (iye)” and “ancestor mountain.” Concurrently, these conceptions are found to be in deep harmony with Quranic verses depicting mountains as refusing to bear the trust, praising Allah, moving like clouds, and serving as shelters. The analysis proves that these two deep-rooted sources integrate successfully into a shared world of meaning without creating any contradiction. Consequently, it is understood that velayetnames are valuable cultural documents that blend the Turkish worldview and Islamic theology in a holistic structure that nurtures and reconciles rather than conflicts. With other mythic elements it contains, the work possesses a richness that will shed light on future academic studies.

Keywords: Abdal Musa Sultan, Velayetname, Mountain Metaphor, Turkish Mythology.

GİRİŞ

İslam inancı ve Türk kültürü içerisinde hayat bulan Alevi-Bektaşî ulularına ait velayetnameler ve menakıpnameler, genel olarak evliya menakıplarının bir devamı olarak kabul edilir. (Ocak, 1992: 1-2, 27; Yıldırım, 2007: 37; Şahin, 2004, 112) Ancak söz konusu eserlerin Türk destan geleneğinden güçlü şekilde etkilendiği bir diğer gerçektir. (Köprülü, 2004: 384, Ocak, 1992: 31-32). Bu etkiyi Alevi-Bektaşî velayetnameleri ve menakıpnameleri ile sınırlamak doğru değildir; Sünnî ulularına ait menakıpnamelerde de Türk destan geleneğinin etkisini görmek mümkündür. (Ocak, 1992: 72) Türk destan geleneği ise Türklerin mitolojik anlatılarından güçlü izler taşır. Mitik anlatıları, destan geleneğini ve velayetname ve menakıpnameleri, Türk kültür tarihi içinde birbirine bağlı olan kültürel zincirin halkaları olarak görmek mümkündür.

Sünnî çevrelerde menakıpname, Alevi-Bektaşî çevrelerde ise menakıpnamenin yanında velayetname¹ olarak da anılan bu edebî tür, kerametleri anlatılan velilerin hayatlarını konu edinmiş biyografik eserlerdir. Olaydan çok mesaja odaklanan menakıpname ve velayetnamelerin, asıl amacı söz konusu velinin şöhretini yaymaktır. Folklorik malzemenin de çokça bulunduğu bu eserler, dönemin kültürel, ekonomik ve sosyal yapısını yansıtırlar. Doğal olarak bu eserler, sosyal bilimlerin pek çok alanını ilgilendiren değerli bilgi havuzlarıdır (Özdemir, 2018b: 288-289). Abdal Musa

¹ Bazen de *vilyetname* olarak anılır ama doğrusu *velayetname* olmalıdır.

Sultan adına yazılan ve onun kerametlerini anlatan velayetname de böyle bir eserdir.

Abdal Musa Sultan Velayetnamesi'nin günümüz Türk alfabesi ile ilk neşri Sadeddin Nühzed Ergun tarafından *Türk Şairleri* adlı eserde yapılmıştır. (Güzel, 1999: XIV). Bundan sonra Adil Ali Atalay (1990), Musa Seyirci (1992) başta olmak üzere birçok kişi tarafından neşredilmiştir. *Abdal Musa Velâyetnâmesi*'nin akademik yayımı ise, kendi özel kütüphanesinde bulunan bir yazma ile daha önce yayımlanan metinleri de dikkate alan Abdurrahman Güzel tarafından hazırlanmıştır (1999). Bu çalışmada da söz konusu neşir esas alınmıştır.

Abdal Musa'nın doğum ve ölüm tarihlerini kesin olarak bilmesek de çağdaşı olan kişilerden (Kadıncık Ana², Geyikli Baba, Orhan Gazi, Kaygusuz Abdal, Seyyid Ali Sultan, Gazi Umur Bey vb.) yola çıkarak hayatının en azından büyük kısmını 14. yüzyılda geçtiği anlaşılmaktadır. Genel olarak 13. yy. sonu ile 14. yy. başlarında yaşadığı kabul edilmektedir. Abdurrahman Güzel, Abdal Musa'nın doğumunu 1280-1300'ler, vefatını ise 1390-1410'lar olarak tahmin etmektedir (Güzel, 1999: 46). Alevî-Bektaşî geleneğinde Horasan erenlerinden kabul edilen Abdal Musa, abdallar tairesindedir. (Güzel, 1999: 18; Uçar, 2010:274; Özdemir, 2018a: 133)

Abdal Musa'nın hayatının ana hatları tarihi kaynaklara göre şöyledir: Buhara'dan gelen kırk abdalın biri olması (Köprülü, 2004: 381), Abdallar zümresine dâhil olması (Âşık Paşazade, 2003: 299), Hacı Bektaş Veli'nin manevi kızı Kadıncık Ana'ya muhip olması (Âşık Paşazade, 2003: 299), bir süre Hacı Bektaş Veli Dergâhında kalması (Âşık Paşazade, 2003: 299), Hacı Bektaş Veli mensuplarından olması (Âşık Paşazade, 2003: 299), Orhan devrinde gazalara katılması (Âşık Paşazade, 2003: 299), Bursa'nın fethinde hazır olması (Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, 1997: 107), yeniçerilere yoldaşlık etmesi (Âşık Paşazade, 2003: 299), Geyikli Baba ile tanışıklığı (Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, 1997: 107), Bursa, Aydın, Denizli, Yatağan, Finike yoluyla Tekke/Elmalı'ya gelmesi (Güzel, 1999: 50), Elmalı Tekke köyünde dergâhını kurarak tarikat/eğitim faaliyetlerini yürütmesi (Güzel, 1999: 151), Kaygusuz Abdal ve Kızıl Deli Sultan'a mürşitlik yapması (Güzel, 1999:150-151, 147, 148), bugün kendi adı ile anılan tekkede vefat etmesi ve aynı yerde bulunan kabrine defnedilmesi.

² Hacı Bektaş Veli'nin manevi kızıdır.

Bu çalışmada, *Abdal Musa Velayetnamesi* ile Türk mitolojine ait alan yazınına ait akademik çalışmalardan yararlanılmıştır. Daha önce Aynur Koçak ile Serdar Gürçay, Abdal Musa'nın "Dağların Taşların Yürümesi" kerameti, zaman, mekân ve eşya sembolizmi bakımından incelemişse de (Koçak-Gürçay, 2018: 35-53) incelemenin odağı bizim çalışmamızdan farklıdır. Bu çalışmada *Velayetname*'de geçen dağ metaforunun, İslami kaynaklarda ve Türk mitolojisinde karşılık geldiği anlam alanı karşılaştırılmıştır. Çalışma sadece *Abdal Musa Velayetnamesi*'ndeki dağ motifi ile sınırlandırılmıştır.

Bu çalışmanın temel tezi; İslami bilgi evreni ile Türk mitolojisi gibi iki ana kaynaktan beslenen Alevi-Bektaşî velayetnamelerinde -özelde ise *Abdal Musa Sultan Velayetnamesi*'nde- dağ motifinin bir çelişki barındırmaksızın, her iki gelenekte de benzer anlamlarla işlendiğidir. Dolayısıyla eser, dağ motifini ele alış biçimiyle hem İslami kaynaklarla hem de Türk mitolojisiyle tamamen örtüşmektedir.

BÜLGULAR ve DEĞERLENDİRME

Abdal Musa Velayetnamesi'nde mitolojik değer taşıyan dağ metaforu toplam üç menkıbede karşımıza çıkmaktadır.

Birinci menkıbe:

Abdal Musa'ya bir kazan altın yüzünden düşmanlık besleyen Teke beyi, büyük bir ateş hazırlar. Abdal Musa'yı bu ateşe atarak kerametini ispatlamasını ister. Abdal Musa, Teke beyine doğru giderken;

- Beni seven yürüsün, der.

Dağlar ve taşlar, bu söz üzerine Abdal Musa'nın ardınca yürümeye başlar. Abdal Musa'ya düşmanlık eden Genceli şehri, dağların ve taşların altında kalarak harap olur. Sadece Abdal Musa'nın muhibbi olan bir yaşlı kadının evi kurtulur.

Yanıdaki abdallar;

- Dağlar bile yürüdü Sultan'ım, deyince Abdal Musa;

- Dur dağım dur. Senin yanında olsun bizim mezarımız, der.

Dağlar bu emre uyar ancak taşlar durmaz. Abdal Musa,

- Durmaz mısınız, diyerek asası (Kara Çomak) ile yere vurur ve taşlar da durur. (Güzel, 1999: 142-143)

İkinci menkıbe:

Abdal Musa Sultan dağa çıkar. Rodos cemaatine, Rodos'a çomağını (asasını) atar. Erenlerine selam verir. Erzade Menteşe³ Pazarında, Ahmet Dudu gelerek üç kez Abdal Musa Sultan'ın selamını alır. Dükkânında nesi var ise devşirip evine varır. Değirmene zahire gönderir.

- Öğütülen unla tez ekmek pişirin, eve âdem geliyor, der.

Abdal Musa Sultan gelir. Durur, yerden bir taş alır ve

- Erenler, bir bir taş götürüelim, der.

Sekiz yüz abdal taş alır, götürür. Üç çatallı bir ağaç da onlarla birlikte gider.

Bu yanda Ahmet evinde yemek ısmarlar. Hazırlığını yapıp kendisi Abdal Musa Sultan ve abdallarını karşılamaya çıkar.

- Ahmet divane oldu, gözletin bakalım nereye gider, derler.

Gözetirler, Ahmed'in dağa doğru gittiğini görürler. Ahmed'in gittiği yana, yola bakarlar ki, sonsuz sayıda adam geliyor. Ahmed bunların yanına varır, ellerini öper, önlerine düşer.

Ahmed'in evinin önüne gelirler. Abdal Musa Sultan elindeki taşı yere bırakır. O üç çatallı ağaç da orada karar kılar. Abdal Musa Sultan o ağacın dibinde oturur. Gelenlerin hepsi de ellerindeki taşı yere bırakırlar. Ondan sonra yemek getirirler.

Abdal Musa Sultan;

- Yemek yiyelim gelin, der.

Ahmet gelir, yemek yerler.

Abdal Musa Sultan,

- Ahmet, siz hocalığı tamam ettiniz, bundan sonra adın Hoca Ahmet olsun. Şu arayı tekke ve mutfak yap. Senin nasibin ayağına gelsin” der. (Güzel, 1999: 144-145)

Üçüncü menkıbe:

Namaz vaktinde Abdal Musa Sultan dışarı çıkar ve üç kere çağırır:

- Varın gelin, nasip isteyin!

³ Muğla.

Hemen Abdal Kefi seğirtir:

- Medet Sultan'ım, himmet eyle, der.

Abdal Musa Sultan;

- Yürü sana öncesi ve sonrasıyla Lutanya'yı⁴ verdim, der.

Kara Aşık Baba gelir. Abdal Musa Sultan;

- Yürü sana Eğridir'i verdim, der.

Tahtalı Baba gelir. Abdal Musa Sultan;

- Yürü sana Tahtalı Dağı'nı verdim, der.

Gelen herkese nasibini verdi. Sözün kıyası o gün kırk abdala nasip verdi. (Güzel, 1999: 151-152)

Eserde yer verilen anlatılara bakarak dağların üç temel özelliğinden söz edebiliriz:

1. Dağlar canlı varlıklardır ve kişilikleri vardır
2. Dağlar koruyucu ve yardımcıdır

1. Dağlar canlı varlıklardır

*Abdal Musa Sultan Velayetnamesi'*nde dağlar, canlı varlıklar olarak sunulur. Hatta onlar kişilikleri olan ve söz dinleyen varlıklardır. Abdal Musa Sultan'ın dağları bir sözü ile yürütmesi ve yine bir sözü ile durdurması dağların söz dinlediklerini, dolaylı şekilde iradelerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca dağların yürümesi yine canlılara ait özellikler arasındadır. Tahtalı Baba örneğinde olduğu gibi kişilikleri de vardır. Tahtalı, ister insan adı olarak dağa verilmiş olsun ister dağ adı insana nispet edilmiş olsun her iki durumda da dağların kişiliği olduğu sonucuna varılır.

Türk mitolojisinde her nesnenin olduğu gibi dağların da iyisi vardır. (Bayat, 2007: 222) Dağlar, başından beri canlı varlıklar olarak algılanmıştır, bazı tasavvurlara göre dağ ruhunun kendisidir. Hatta Altay kabileleri arasında Dağ ruhunun kadın-erkek veya yaşlı-genç olduğuna dair bir tasavvur vardır. Canlı varlıklar gibi büyürler, hareket ederler, birbirleriyle savaşırlar, evlenirler (Bayat, 2007: 223, 229) ve nihayet konuşurlar. Dağlarının kişiliklerinin olduğu Türk mitolojisinde dağlarla ilgili yer bulan motifler arasındadır. Oğuz Türkleri

⁴ Letonya

dağlarla konuşur, onların cevap (ses, işit) vermelerini bekler; dağlara dua ve beddua eder (Ögel, 1995: 441, 462-463). Kazak Türklerinin bazı destanlarında destan kahramanı, iki dağın hareket ettiğini görür ve onlarla konuşur. (Arıkan, 2007: 248).

Tahtalı Baba örneğinde olduğu gibi Türk mitolojisinde Baba, daha arkaik haliyle ise Ata olarak anılan bazı dağlar vardır. (Ögel, 1995: 463; Bayat, 2007: 229-230) Çünkü dağlar, bazı soyların atası veya anası olarak kabul edilir. (Bayat, 2007: 229-230)

Dağların kişilik kazanmasının bir diğer yolu, ataların dağ başlarına defnedilmesidir. Türk mitolojisi kaynaklarına göre Hun çağından itibaren özellikle hakanların mezarları büyük dağlar üzerinde yapılır. (Ögel, 1995: 437) Abdal Musa'nın da kendisi ile yürüyen dağlara; "Dur dağım dur. Senin yanında olsun bizim mezarımız" diye seslenmesi (Güzel, 1999: 142-143) bu geleneğin bir devamı olarak yorumlanabilir.

Türk mitolojisinde küçük dağlar büyük dağlara tabidir. (Bayat, 2007: 229) Bu düşüncüyü çağrıştıran benzer bir anlatım *Abdal Musa Velayetnamesi*'nde görülür. Yüksek bir dağa çıkıp Rodos Cemaatine selam veren Abdal Musa Sultan dağla sembolize edilirken, dağa doğru yürüyerek Abdal Musa Sultan'ı karşılamaya çıkan Ahmed, Abdal Musa Sultan'a tabii olmayı temsil etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerde dağların insanla benzer niteliklere sahip olduğunu çağrıştıran ifadeler vardır. "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir." (*Kur'an-ı Kerim*, Ahzap:72) ayetinde göklerin, yerin ve dağların tıpkı insan gibi emanet alabileceğini ama bunu yüklenmeye yanaşmadıklarını söyler. Bundan dağların kişiliklerinin hatta kabul veya reddetme iradelerinin olduğu anlaşılır.

Tesbih etmek yani bir anlamda kendi halince, kendi dilince konuşmak fiili *Kur'an*'da "yedi gök ve yer arasındaki her şey"e yüklenmiştir: "Yedi gök ve yer ve onların içindekiler Onu tesbih eder. Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbih etmesin." (*Kur'an-ı Kerim*, İsrâ: 44). Dolayısıyla dağlar da Allah'ı teşbih eden varlıklar arasındadır. *Kur'an*'da dağların, Hz. Davut ile beraber "tesbih etmeleri" emredilmiştir: "Andolsun ki, biz Davud'a tarafımızdan bir fazilet verdik. 'Ey dağlar! Onunla beraber tesbih edin' dedik ve bunu kuşlara da (emrettik) ve ona demiri yumuşattık." (*Kur'an-ı Kerim*, Sebe: 10) Dağlar bu

emre uymuş ve Hz. Davut ile akşam sabah tesbih etmişlerdir. (*Kur'an-ı Kerim*, Sad: 17-19).

Özetle, *Abdal Musa Sultan Velayetnamesinde* dağların canlı varlıklar ve irade sahibi olduğu, konuştuğu, söz dinlediği gibi hususlar hem *Kur'an* ayetlerinde ve hem de Türk mitolojisinde bulunan ortak motiflerdir.

Abdal Musa Velayetnamesi'nde dağlar ile ilgili olarak yer verilen metaforlardan belki de en ilginç dağların yürümesidir. "Beni seven yürüsün" diyen Abdal Musa Sultan'ın çağrısına dağlar yürüyerek cevap vermiştir. Abdal Musa Sultan, dağları durdurmak isteyince; "Dur dağım dur" demiş ve dağlar durmuştur (Güzel, 1999: 142-143).

Türk mitolojisinde dağların hareket edip bir yerden başka bir yere gidebildiği inancı hâkimdir. (Bayat, 2007: 229). Kazak Türklerinin bazı destanlarında destan kahramanı, iki dağın hareket ettiğini görür ve onlarla konuşur (Özdemir, 2020: 121).

Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerde dağların hareket ettiği ve yürüdüğü hiçbir tartışmaya mahal bırakmadan açıkça ifade edilmiştir. Mesela; "Dağları görür, onların durduğunu sanırsın; oysa bulutlar gibi hareket ederler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamiyle haberdardır." (*Kur'an-ı Kerim*, Neml: 88) başka bir ayette de "Dağlar da bir yürüyüş yürür" (*Kur'an-ı Kerim*, Tur: 10) diyerek dağların yürüdüğü ifade edilmiştir.⁵

Özetle, *Abdal Musa Sultan Velayetnamesinde* dağların canlı varlıklar olduğu, iradelerinin olduğu, hareket ettiği, yürüdüğü gibi hususlar hem *Kur'an* ayetlerinde ve hem de Türk mitolojisinde bulunan ortak motifler arasındadır.

2. Dağlar koruyucu ve yardımcıdır

Abdal Musa Velayetnamesi'nde dağlarla ilgili dikkat çeken bir diğer metafor, dağların koruyucu ve yardımcı niteliğidir. Abdal Musa Sultan'ın sözü ile yürüyüşe geçen dağların Abdal Musa Sultan'a düşmanlık eden Genceli şehrini altına alıp harap etmesi, sadece Abdal Musa'nın muhibbi bir yaşlı kadının evinin kurtulması dağların koruyuculuk niteliği ile ilgilidir. Aslında burada dağların Abdal Musa Sultan'a, Abdal Musa'nın da kendi muhibbi olan kadına yardımcı olması, koruması, gözetmesi dikkate değerdir.

⁵ *Kur'an-ı Kerim*'de Enfal/20, Tekvir/3, Rad/31, Kehf/47 gibi birçok ayette de dağların yürüdüğü veya kıyamete günü yürütüleceği bildirilmiştir.

Kutsal mekânlar olan dağların mitolojik kahramanlara koruyucu olması (Bayat, 2007b: 234) Türk mitolojisinde sık görülen unsurlardandır. Dağların koruyuculuk işlevinin bir ifadesi olan bazı boylar dağa sığınması, dağda barınması ve böylece tehlikelerden korunması Türk mitolojisinde yer bulan hususlardır (Bayat, 2007: 231, 234). Kazak sahası Türk destanlarında dağ, gölgesi ile kötülüklerden ve tehlikelerden koruma vasfına sahiptir (Özdemir, 2020: 114).

Kur'an'da dağların doğal barınaklar olduğuna dair işaretler vardır. “Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve sizin için dağlarda barınaklar yarattı. (...) İşte böylece Allah Müslüman olasınız diye üzerinize nimetini tamamlamaktadır.” (*Kur'an-ı Kerim*, Nahl: 81) diyen *Kur'an* ayetinde dağlardaki barınaklar açıkça ifade edilmektedir. Başka bir ayette ise dağların “gölgelik” işlevinden bahsedilmektedir: “Hani bir zamanlar biz o dağı gölgelik gibi tepelerine çekmiştik de üzerlerine düşüyor zannettikleri bir sırada demiştik ki; “Size verdiğimiz kitabı kuvvetle tutun ve içindekini hatırınızdan çıkarmayın, umulur ki korunursunuz.” (*Kur'an-ı Kerim*, Araf: 171) Hz. Nuh'un kıssasının anlatıldığı bir ayette dağların koruyuculuğuna vurgu yapılmıştır: “O, dedi ki; ‘Ben, beni sudan koruyacak bir dağa çıkacağım’. Nuh da ‘Bu gün Allah'ın merhamet ettiğiinden başkasını, Allah'ın bu emrinden koruyacak kimse yoktur.’ dedi” (*Kur'an-ı Kerim*, Hud: 43). Bu bilgilerden yola çıkarak, dağların koruyucu ve yardımcı vasfının, *Abdal Musa Sultan Velayetnamesinde*, *Kur'an* ayetlerinde ve Türk mitolojisinde bulunan ortak motifler arasında olduğu söylenebilir.

Abdal Musa Velayetnamesi'nde yer alan dağ metaforu ile ilgili motifleri hem *Kur'an-ı Kerim* ayetlerinde ve hem de Türk mitolojisinde bulmak mümkündür. Dağların canlı varlıklar olduğu, kişiliklerinin olduğu, konuştuğu, yürüdüğü, koruyucu ve yardımcı olduğu gibi birçok husus bu çalışmada konu edilen üç bilgi alanında da bulunmaktadır.

Bu durumu birkaç şekilde izah etmek mümkündür: Birincisi dinlerin evrimi ile açıklanan gelişim sürecidir. Yani insanlar önce tabiat kuvvetlerinden korkmuş ve bu kuvvetleri kutsallaştırmış, sonra çok tanrılı dinler doğmuş ve nihayet tek tanrılı dinlere doğru süreç evrilmiştir. İkincisi ise *Kur'an*'da bahsedilen süreçtir. İlk peygamber olan Hz. Adem ile son peygamber Hz. Muhammed'e indirilen din aynıdır ve adı İslam'dır. Nitekim *Kur'an* ayetlerinde bildirildiği üzere Hz. Muhammed'den önce yaşayan peygamberlerden Hz. Nuh, “Bana Müslümanlardan olmam emrolundu” demiş (*Kur'an-ı Kerim*, Yunus: 72), Hz.

İbrahim'in "Hanif bir Müslüman" olduğu vurgulanmış (*Kur'an-ı Kerim*, Al-i İmran/67) ve Hz. İbrahim ile Hz. Yakup, kendi oğullarına "Allah sizin için bu dini seçti, o halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz" (*Kur'an-ı Kerim*, Bakara: 132) diye tavsiyede bulunmuşlardır. Doğal olarak *Kur'an*'da bahseden konuların Hz. Muhammed'den önceki dönemde de bulunması gayet doğaldır.

SONUÇ

Bu çalışmada, *Abdal Musa Sultan Velayetnamesi* dağ metaforu ekseninde incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, eserde yer alan dağ motifinin Türk mitolojisi ile İslami kaynaklar (*Kur'an-ı Kerim* ayetleri) arasında bir çelişki yaratmadığını, aksine bu iki köklü kaynağın ortak bir anlam dünyasında başarıyla bütünleştiğini ortaya koymuştur.

Eserde geçen menkıbelerden hareketle, dağların canlı ve irade sahibi varlıklar olarak sunulması, yürüme ve hareket etme yetileri ile koruyucu/yardımcı vasıfları analiz edilmiştir. Bu özelliklerin, Türklerin İslamiyet öncesi dönemdeki "dağ iyisi" ve "ata dağ" inanışlarıyla birebir örtüştüğü görülmüştür. Aynı zamanda bu tasavvurların, *Kur'an-ı Kerim*'de dağların emaneti yüklenmekten kaçınması, Allah'ı tesbih etmesi, bulutlar gibi hareket etmesi ve insanlığa birer barınak olarak sunulması yönündeki ayetlerle teolojik bir paralellik taşıdığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla velayetnamelerin, Türk dünya görüşü ile İslam teolojisini çatışmacı değil, birbirini besleyen ve uzlaştıran bütüncül bir yapıda harmanlayan kıymetli birer kültürel vesika olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmanın sınırları dâhilinde yalnızca dağ metaforu incelenmiş olmakla birlikte, *Abdal Musa Sultan Velayetnamesi*'nde yer alan su, ateş, ağaç kültleri ile don değiştirme, sayılar ve renkler gibi diğer mitik unsurların varlığı, eserin sembolik ve folklorik zenginliğini gözler önüne sermektedir. Türk kültür tarihinin birbirine bağlı halkalarını oluşturan bu sembollerin, gelecek akademik çalışmalarda ve özellikle lisansüstü tez düzeyinde müstakil olarak derinlemesine ele alınması, Türk kültür ve inanç dünyasının gelişim süreçlerine ışık tutması açısından büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Âşık Paşazade. (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, çev. K Kitaplığı.

Atalay, Adil Ali. (1990). *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi*. Can Yayınları.

- Bayat, Fuzuli. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi-2*. Ötüken Yayınları.
- Gelibolulu Mustafa Ali Efendi. (1997). *Kitabu't-Tarih-i Künhu'l-Ahbar*, Ahmet Uğur, Mustafa Cuhadar, Ahmet Gül, İbrahim Hakkı Cuhadar, çev. Kayseri.
- Güzel, Abdurrahman. (1997). *Abdal Mûsa Velayetnamesi*. TTK Yayınları.
- Koçak, Aynur ve Gürçay, Serdar (2018). Abdal Musa'nın "Dağların Taşların Yürümesi" Kerametinin Zaman, Mekân ve Eşya Sembolizmi Bakımından Değerlendirilmesi. *Folklor/Edebiyat*, 24(94), s. 35-53.
- Köprülü, M. Fuat. (2004). *Edebiyat Araştırmaları 2*. Akçağ Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*. TTK Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin. (1995). *Türk Mitolojisi-2*. TTK Yayınları.
- Özdemir, Ali Rıza. (2018a). *Alevîliğin Yazılı Kaynakları*. Kripto Yayınları.
- Özdemir, Ali Rıza. (2018b). "Alevî-Bektaşî Velâyetnamelerini Nasıl Okumalıyız?". *Alevî İnanç Birliği Vakfı Uluslararası Geçmişten Geleceğe Alevilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara, 8-10 Aralık.
- Özdemir, Özlem. (2020). *Kazak Türklerinin Destanlarında Mitolojik Unsurlar* (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Seyirci, Musa. (1992). *Abdal Musa Sultan*. Der Yayınları.
- Şahin, Haşim. (2004). "Menâkıbnâme". *DİA*, 29, 112-114.
- Uçar, Ramazan. (2010). "Pir-i Sani: Abdal Mûsa". *Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, Halil İbrahim Bulut, ed., Sakarya Üniversitesi Yayınları, 112-114.
- Yıldırım, Rıza. (2007). *Seyyid Ali Sultan ve Velâyetnâmesi*. TTK Yayınları.

Alirza Özdemir - Abdal Musa Sultan Dağları Nasıl Yürüttü?